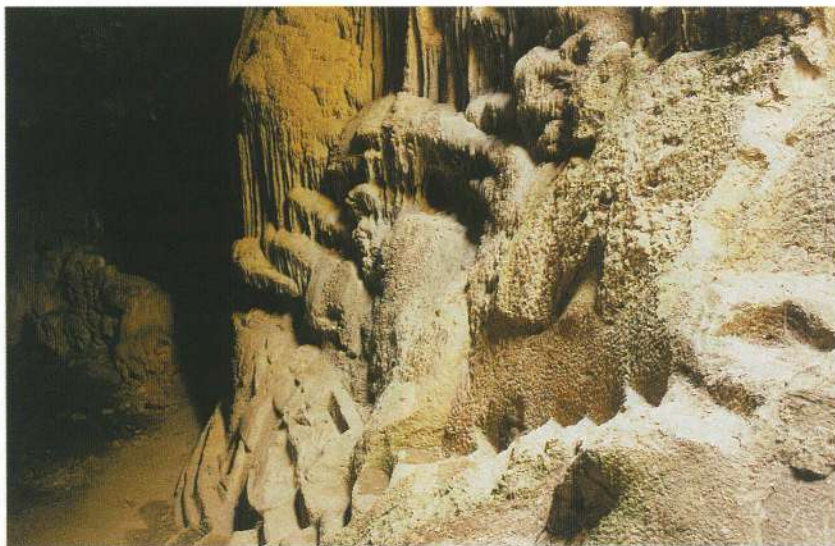

ΤΟ ΣΠΗΛΑΙΟ ΤΟΥ ΠΑΝΟΣ

ΕΚΠΕΜΠΕΙ ΣΗΜΑ ΚΙΝΔΥΝΟΥ

ΚΕΙΜΕΝΟ-ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ: ΑΝΤΩΝΗΣ ΚΑΤΑΝΟΣ

Στο έλεος των βανδάλων βρίσκεται το περίφημο σπήλαιο του γλύπτη Αρχέδημου, καθώς τους δυο τελευταίους αιώνες η κατάσταση συνεχώς επιδεινώνεται.

Ο εκπαιδευτής σπηλαιολόγος και πρωτοπόρος του ομίλου "Αετός Γλυφάδας" Π. Ρωμανός χρούει τον κώδωνα κινδύνου για την σπουδαία σπηλιά της Βάρης, επισημαίνοντας την αρχαιολογική αλλά και την θλιβερή κατάσταση που βρίσκεται σήμερα το σπήλαιο από πλευράς προστασίας. Το σπήλαιο βρίσκεται στα νοτιοανατολικά υψώματα του Υμηττού, δυτικά του δημοσίου δρόμου Βάρης-Κορωπίου σε υψόμετρο 270μ.

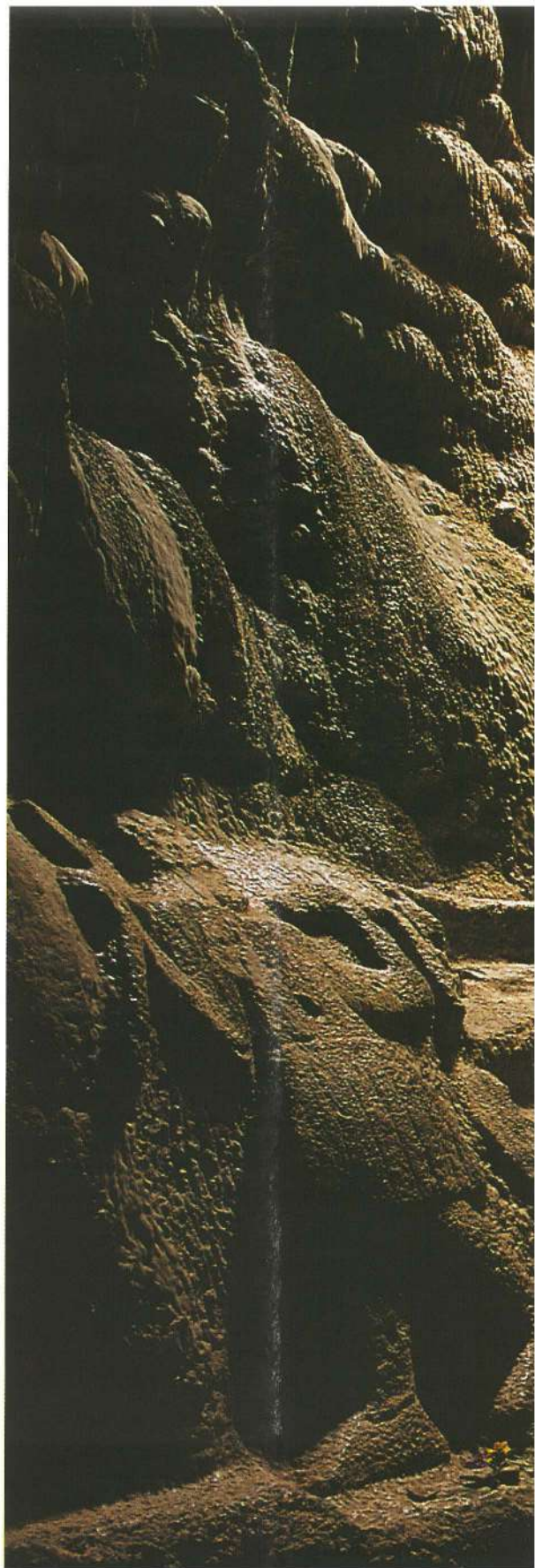
Το κατεστραμμένο άγαλμα της εκθρονισμένης θεάς Γης ή Ρέας σε φυσικό μέγεθος, (αριστερά). Τα λαξευμένα σκαλοπάτια του καταφορικού διαδρόμου, που οδηγούν στον δεύτερο θάλαμο-χώρο λατρείας με τους σταλακτίτες και τις αρχαιότητες. (επάνω)

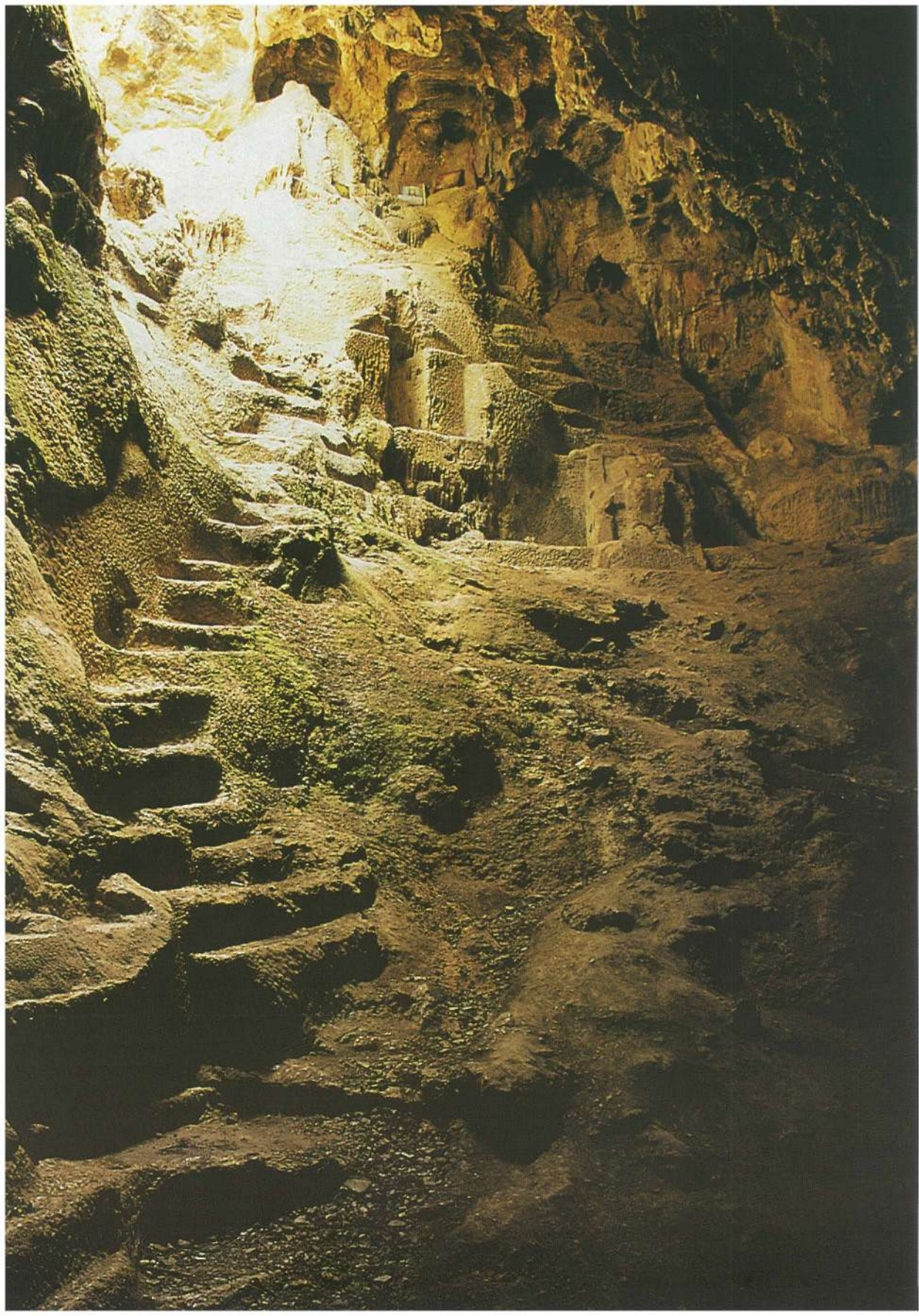
Μετά από τις ανασκαφές που πραγματοποίησε η Αμερικανική Αρχαιολογική Σχολή το 1902, τα ευρήματα φανέρωσαν πως το άντρο ήταν αφιερωμένο κυρίως στον Πάνα, στην Γαία, στις Νύμφες και στον Απόλλωνα. Η λατρεία ήταν συνεχής από την αρχαία εποχή μέχρι τα νεότερα χρόνια, με την χριστιανική λατρεία, χωρίς να απομακρυνθούν τα κατάλοιπα της αρχαίας λατρείας. Βρέθηκαν πήλινα λυχνάρια φωτισμού άνω των χιλίων, προχριστιανικά με πλούσιο ανάγλυφο διάκοσμο, καθώς και αναθηματικές λίθινες επιγραφές του 5ου αιώνα π.χ. Πολλά από αυτά τα αρχαιολογικά ευρήματα εκτίθενται στο Αρχαιολογικό Μουσείο Αθηνών. Τα αρχαιολογικά ευρήματα των πρωτοχριστιανικών αιώνων είναι λυχνάρια με χριστιανική διακόσμηση, νομίσματα και χάλκινοι σφραγιδολίθοι με παραστάσεις σταυρών κ.λ.π.

Η είσοδος της σπηλιάς είναι κατακόρυφη. Βρίσκεται κυριολεκτικά κάτω από τα πόδια μας γι' αυτό και είναι δύσκολος ο εντοπισμός της. Χρειάζεται ιδιαίτερη προσοχή στα πρώτα δύο-τρία μέτρα, για να κατέβει κανείς στον πρώτο θάλαμο. Το σπήλαιο χωρίζεται σε δύο θαλάμους-κοιλότητες και έχει ογκώδες σταλακτιτικό σύμπλεγμα. Έχει διαστάσεις 400 περίπου τετραγωνικά μέτρα με ύψος 10 μ. Ο πρώτος θάλαμος είναι μαυρισμένος απ' τις φωτιές που έκαιγαν οι βοσκοί για να προστατευθούν από το κρύο, όταν ο Ύμηττός ήταν δασωμένος. Στην αρχή του πρώτου θαλάμου, σε μια γωνία, συναντάμε σύγχρονες εικόνες αγίων. Στο τέλος του πρώτου θαλάμου υπήρχε μικρή πηγή, όπου οι πιστοί έριχναν νομίσματα για να κάνουν ευχές ή να μάθουν το μέλλον τους. Πρόκειται για είδος λεκανομαντείας, που ήταν πολύ διαδεδομένη στην ελληνιστική και ρωμαϊκή εποχή. Με την οικολογική καταστροφή του δάσους στέρεψε και η πηγή.

Για να κατεβούμε στον δεύτερο θάλαμο, πρέπει να χρησιμοποιήσουμε τα λαξευμένα σκαλοπάτια του κατηφορικού διαδρόμου. Αυτός ο θάλαμος είναι μεγαλύτερος του πρώτου και έχει διαμορφωθεί το 550 π.χ από τον θηραίο γλύπτη **Αρχέδημο**. Σ' αυτόν τον χώρο λατρείας (Νυμφαίο) υπάρχουν βωμοί,

Ο ιδιαίτερα διαμορφωμένος χώρος (Νυμφαίον) υπό του γλύπτου Αρχέδημου.

Η κατακόρυφη είσοδος της σπηλιάς. Διακρίνονται τα λαξευμένα σκαλοπάτια.

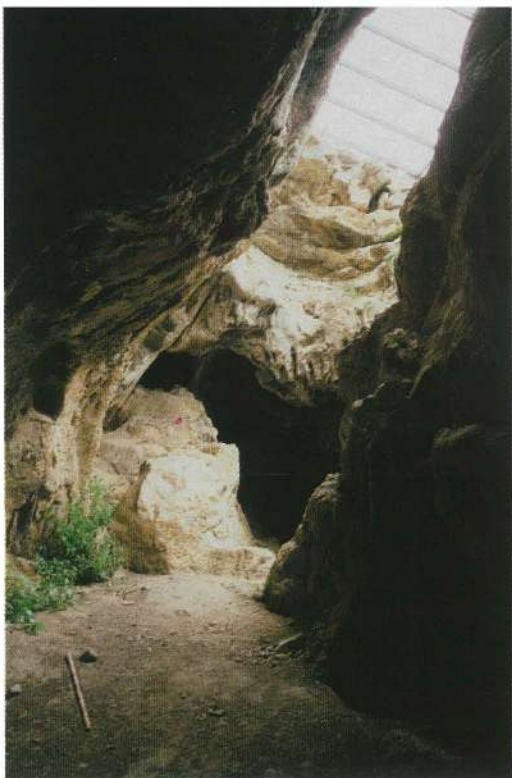
αναθηματικές κόγχες, επιγραφές αφιερωμένες στον Πάνα, ανάγλυφο του Αρχέδημου και άγαλμα της θεάς Γης.

Όλα έχουν σκαλιστεί στον βράχο και στο σταλακτιτικό υλικό. Το δάπεδο της σπηλιάς είναι σκαμμένο από τους αρχαιοκάπηλους, που πέταξαν τα μάζα στο βάθος της σπηλιάς, φράζοντας την πρόσβαση πιθανώς για άλλες αίθουσες.

Δυστυχώς σ' αυτό το παγκοσμίως μοναδικό αρχαιολογικό-φυσικό μνημείο, προστίθεται η καταστροφή των ασυνειδήτων ποδοσφαιρικών θιάσων και των ερωτευμένων ζευγαριών, οι οποίοι χαράζουν διάφορα μηνύματα στα τοιχώματα του. Η πολιτεία τον Μάρτιο του 1985 είχε ανακηρύξει το σπήλαιο ως αρχαιολογικό χώρο τοποθετώντας ένα μεταλλικό πλέγμα με κλειδαριά στην είσοδο. Αλλά η κλειδαριά παραβιάστηκε και έκτοτε το Νυμφαίο μένει απροστάτευτο.

Ο διακοσμήσας τον χώρο Αρχέδημος άφησε την παρουσία του στην σπηλιά με τις επιγραφές και με ένα ανάγλυφο του εαυτού του. Δυο επιγραφές αναφέρουν **"Αρχέδημος ο Θηραίος και Χολειδής ταις Νύμφαις οικοδόμησε"** και **"Αρχέδημος ο Θηραίος νυμφόληπτος φραδαίσι νυμών τα άντρον εξηγάσατο"**. Δηλαδή ο Αρχέδημος ο Θηραίος, ως πολίτης των Αθηνών έγινε δημότης Χολλειδών.

Ο νυμφόληπτος, διασκεύασε το άντρο σε ιερό νυμών, ενεργώντας υπό την επήρειά τους, κατά τις βουλές του: Αυτές οι επιγραφές φανερώνουν, ότι στον χώρο υπήρχαν καλοκάγαθες κατώτερες θεότητες και προσωποποιήσεις των φυσικών δυνάμεων. Κατοικούσαν στα όρη, στα δάση, στις σπηλιές και στις πηγές. Σκοπός τους ήταν να βοηθούν το ανθρώπινο γένος. Έτσι οι Ναϊάδες, ως θεές των ιαματικών πηγών, θεωρούνταν προστάτιδες του γάμου και είχαν και θεραπευτικές ιδιότητες. Άλλες νύμφες οι Δρυάδες και Αμαδρυάδες φέρονται ως προστάτιδες των δασών και δένδρων. Την εποπτεία των ορέων είχαν οι Ορεστιάδες ή

Ορειάδες. Ορισμένες νύμφες χάριζαν προφητικές και μαντικές ικανότητες σ' όσους διέθεταν αγνή και καθαρή συνείδηση. Οι κατεχόμενοι και οι ενθουσιασθέντες υπό των Νυμφών ελέγοντο Νυμφόληπτοι- όπως ο Αρχέδημος. Οι Νυμφόληπτοι ελάμβαναν από τις Νύμφες το δώρο της προφητείας και της μαντικής. Όσους όμως δεν είχαν καλές και αγαθές προθέσεις, η παράκρουση μπορούσε να τους βλάψει την υγεία.

Πολλές αρχαίες παραδόσεις ενσωματώθηκαν στην χριστιανική λατρεία. Οι πηγές έγιναν αγιάσματα. Η συνήθεια των αναθημάτων αντικαταστάθηκε από τα τάματα αγίων. Οι Νύμφες στην λαϊκή παράδοση έγιναν τα στοιχειά και οι νεράιδες. Οι νεράιδες σε όσους εμφανίζονται, φαίνονται πάντοτε νέες. Εξάλλου η λέξη Νυμφαία παράγεται εκ του νέος και φαίνομαι. Σημαίνει και ύδωρ από την λύμφη.

Σύμφωνα με μια πληροφορία του Ολυμπιόδωρου και του Αιλιανού οι γονείς του μεγάλου φιλοσόφου Πλάτωνος, τον πήγαν στην σπηλιά της Βάρης "βουλόμενοι υπέρ αυτού τοις εκεί θεοίς, Πανί και Απόλλωνι και Νύμφαις θύσαι", για να αποκτήσει την εύνοια των νυμφών. Ονομαστά Νυμφαία υπήρξαν παντού στον Ελλαδικό χώρο ενδεικτικά αναφέρουμε το Ομηρικό Άντρο των νυμφών Ιθάκης, η Κασταλία πηγή των Δελφών, η πηγή Καλλιρρόης των Αθηνών, η κρήνη του Θεογενοῦς Μεγάρων, οι πηγές Πριήνης και Γλαύκης της Κορίνθου, το Σφραγίδιον Άντρο του Κιθαιρώνος, το ιερό άλσος χαρίτων του Ορχομενού, το Νυμφαίο της Μιέζας στην Ημαθία, το Κωρύκιο Άντρο του Παρνασσού κ.α. Η αρχαία θρησκεία πίστευε στην ιερότητα της φύσεως και στην θεότητα του Κόσμου, δεικνύοντας μια φυσιολατρεία και σεβασμό προς την Παμμήτηρα Γαία και τις γενεσιουργές της δυνάμεις. Το μεγαλείο του Ελληνικού πνεύματος, εκτός των άλλων, αποκαλύπτεται στα δάση και γενικά στην φύση.

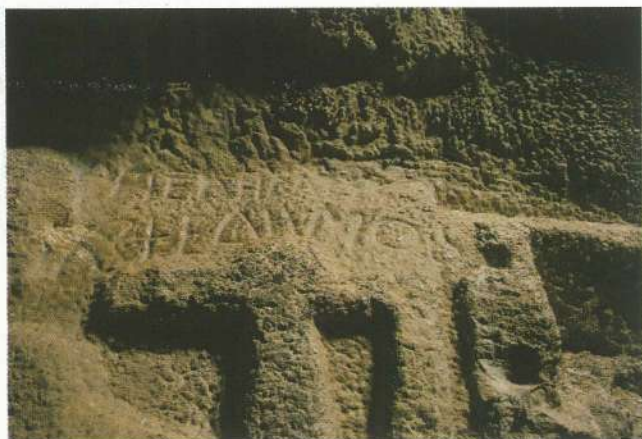
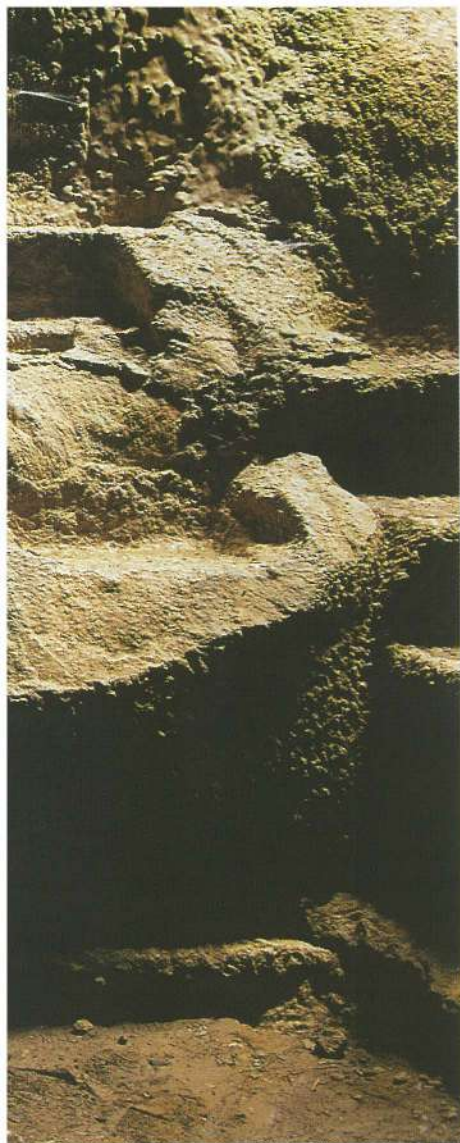
Ο πρώτος θάλαμος και η επιγραφή "Πανός".

Το φυσικού
μεγέθους
ανάγλυφο του
Αρχέδημου. Στα
χέρια του κρατάει
το σφυρί και τον
γνώμονα
βρισκόμενος δίπλα
στο πλοίο που τον
μετέφερε στην
Αττική.

Ορισμένα άσθη εθεωρούντο ιερά και πλησίον των πηγών ιδρύονταν τεμένη. Αυτή η φιλοσοφική αντίληψη και θεώρηση του κόσμου έρχεται σε αντίθεση με τις βιβλικές θρησκείες, οι οποίες κηρύσσουν την κυριαρχία και την εκμετάλλευση του ανθρώπου πάνω στο φυσικό κόσμο. Αυτή η κοσμοθέαση κινδυνεύει να μας οδηγήσει προς την παγκόσμια οικολογική καταστροφή.

Ο Αρχέδημος στο σπήλαιο των Νυμφών φιλοτέχνησε το άγαλμα της Μητέρας Γης, αλλά κάποιοι βάνδαλοι έχουν καταστρέψει το κεφάλι της. Το φυσικού μεγέθους άγαλμα είναι το σημαντικότερο του Νυμφαίου και παριστάνει την Ρέα, την Μητέρα των θεών, η οποία είχε διαδεχθεί την Γαία-Γη. Κατ' άλλους απεικονίζεται η νύμφη που αγάπησε ο Αρχέδημος. Η θεά παρίσταται ενθρονισμένη. Σύμφωνα με τις γνώμες των Ορφικών και των νεοπλατωνικών τα σπήλαια συμβολίζουν την πρωταρχική Ύλη, την μητέρα του κόσμου. Ως γενεσιουργές ουσίες του Κόσμου αναφέρονταν η Ύλη, ως Θηλυκή Αρχή, και ο απρόσωπος θεός,

ως Αρσενική Αρχή. Τα σπήλαια, συμβόλιζαν την ύλη, από την οποία συνεστήθη ο Κόσμος. Τα σπήλαια είναι αυτοφυή και συμφυή με την γη, από πέτρωμα που έχει μεν μορφή, αλλά είναι και άνευ καθορισμένης μορφής, συμβολίζοντας το άμορφο χαώδες σκότος του Κόσμου. Ετσι το ομιχλώδες σκότος και το ακαθόριστο βάθος μιας σπηλιάς δείχνει το χάος της πρωταρχικής Υλης. Πράγματι αυτή η πρωταρχική ουσία ρέει εις ολόκληρο τον χώρο του Σύμπαντος και ο Δημιουργός Θεός έβαλε μια τάξη στο Χάος. Ο κόσμος είναι μορφοποιημένη και διακεκομμένη Υλη. Η σπηλιά ως μήτρα των γενεσιουργών μορφών συμβολίζεται με την Ρέα εκ του γρέω, την Μητέρα Γη και αυτήν ακριβώς την ιδέα θέλησε ο Αρχέδημος να απεικονίσει. Από αυτή την Αρσενική και Θηλυκή Αρχή γεννήθηκε το Παν, οπότε το όνομα του Πανός έχει χαραχθεί σε διάφορα σημεία του λατρευτικού θαλάμου.

Ο γλύπτης Αρχέδημος απαθανάτισε τον εαυτόν του, λαξεύοντας ένα ανάγλυφο φυσικού μεγέθους, όπου παριστάνεται κρατώντας στα χέρια

Η επιγραφή του Αρχέδημου λαξευμένη στον βράχο πάνω από τον γνώμονα (επάνω)
Αναθηματικές κόγχες και επιγραφές του Νυμφαίου. (κάτω)

Η είσοδος της
σηλιάς του
Νυμφόληπτου στα
νοτιοανατολικά
υψώματα του Υμηττού.

του σφυρί και γνώμονα δίπλα σε ένα πλοίο προφανώς το πλοίο που τον μετέφερε στην Αττική. Βρέθηκαν και αναθηματικές επιγραφές αφιερωμένες στον Απόλλωνα και στον Ερμή, καθώς οι Θεοί αυτοί συνόδευαν τις νύμφες στο χορό και στο τραγούδι.

Όποιος επιθυμεί να επισκεφθεί το σπήλαιο των Νυμφών πρέπει να το προσεγγίσει με ευλάβεια. Ίσως είναι καλύτερα που ο χώρος δεν έχει προβληθεί τουριστικά, διότι η τοποθέτηση τεχνητού φωτισμού και η πολυκοσμία θα ευνοούσε την ανάπτυξη των μυκήτων, πράσινη αρρώστια, που θα εκάλυπτε τα ευρήματα. Αυτό που θα μπορούσε τουλάχιστον να κάνει η πολιτεία είναι η τοποθέτηση φυλάκων σ' αυτούς τους ευαίσθητους χώρους. Τώρα μάλιστα που υπάρχει η σχετική ευχέρεια με τα κοινοτικά κονδύλια, οι αρχαιολογικοί χώροι θα μπορούσαν να προστατεύονται αποτελεσματικότερα.

Επιτέλους και οι πολίτες δεν πρέπει να μένουν αδράνεις. Με σωστή ενημέρωση και πληροφόρηση πρέπει να αφυπνισθεί και να ευαισθητοποιηθεί η κοινή γνώμη σ' αυτά τα φλέγοντα ζητήματα. Στην αρχαιότητα υπήρχε ειδικό σώμα αστυνομίας, οι ονομαζόμενοι "χλωροί", για την επιτήρηση των δασών, ώστε να μην καίγονται και να μην γίνονται παράνομες υλοτομίες. Είναι αντίστοιχοι οι σημερινοί δασονόμοι. Την προστασία των αγρών είχε άλλο αστυνομικό τμήμα οι λεγόμενοι "Αγρονόμοι" αντίστοιχοι των σημερινών. Πολλοί ξένοι αλλά και ντόπιοι σήμερα επιδίδονται σε λαθραίες ανασκαφές, τα δε καλοκαίρια οργάνουν τα πελάγη εκτελώντας το ανόσιο έργο της ενάλιας αρχαιοκαπηλίας. Δεν επιτρέπεται να ζητούμε την επιστροφή των γλυπτών του Παρθενώνος και να δειχνόμαστε ανίκανοι στην προστασία του υπάρχοντος αρχαιολογικού και φυσικού πλούτου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Παυσανία "Αττικά", Εκδοτική Αθηνών
Τύπος της Κυριακής 25 Απριλίου 1999
Ωγγιά η Αρχαιολογία Αθανασίου Σταγειρίτη. Εκδ. Ελεύθερη Σκέψις.
Ποιητ. Ιστορία Αιλιανού
Ελληνική Μυθολογία, Εκδ. Αθηνών
Πορφυρίου "Περί του εν Οδυσσειά των Νυμφών Άντρον" Εκδ. Ιδεοθέατρον

Βωμός, κόγχες για αναθήματα και επιγραφές αφιερωμένες στον Πάνα.

